

Бондаренко Т. О.,

*провідний економіст сектору адаптації законодавства
до європейських директив Департаменту податкової
та митної політики Міністерства фінансів України*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ ФІСКАЛЬНИХ НАСЛІДКІВ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ІМПОРТНОГО МИТНОГО ТАРИФУ

Невід'ємною умовою вступу України до СОТ, закріпленою у документах кожного раунду переговорів у рамках системи ГАТТ, є зниження імпорتنних тарифів та скасування експортних бар'єрів. Значна лібералізація зовнішньоекономічної діяльності у контексті інтеграції України у світове господарство поряд із потенційними вигодами містить вагомі ризики для економіки України. Одним із негативних наслідків входження країни до світового торговельного простору, особливо у короткостроковому періоді, є вплив на доходи бюджету.

Процеси інтеграції України до СОТ та ЄС стали предметом наукових досліджень українських вчених: І. Бураковського, О. Шниркова, І. Розпутенка, Є. Савельєва, В. П'ятницького та ін. Широко обговорюються позитивні та негативні наслідки приєднання до світової торговельної спільноти – вплив на добробут населення, обсяги та структуру торгівлі, інвестиційний клімат, різні галузі національної промисловості тощо. Але питання оцінки втрат бюджету внаслідок зниження тарифного захисту, а також пошуки джерел компенсації вказаних втрат, особливо у короткостроковій перспективі, потребує додаткового аналізу та висвітлення.

Глобалізація обумовила розвиток наукової думки у напрямку вивчення та прогнозування коротко-, та довгострокового впливу значного пом'якшення торговельного режиму на загальну економічну ситуацію у державах. Обговорення проблем подолання негативних наслідків тарифних реформ для країн – нових учасниць інтеграційних об'єднань набуло поширення у дослідженнях, які проводяться в рамках програм Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Організації економічного співробітництва та розвитку (Дж. Уейллі, П. Сорса, М. Кін, Дж. І. Лайерт, П. Ковальські, Т. Баунсгард тощо).

Метою статті є спроба дослідження фіскальних наслідків зниження імпорتنних тарифів шляхом:

- визначення співвідношення надходжень від ввізного мита та економічного розвитку держави порівняно з державами з різним рівнем доходів населення;
- розгляду внутрішніх податків на споживання як заходу компенсації втрат у доходах від зменшення імпортного митного тарифу.

Загалом зарубіжні дослідники виокремлюють три групи наслідків лібералізації: вплив на обсяги зовнішньої торгівлі, державні доходи та обсяги іноземних інвестицій¹. Важливим питанням у продовженні тенденцій лібералізації (у кон-

¹ The economic impact of trade facilitation//OECD Trade Policy Working Paper. – 2005. – № 21. – P.14. <http://oecd.org/trade>

тексті регіональних угод, двосторонніх угод з ЄС чи іншими розвиненими країнами, або стосовно багатосторонніх переговорів у рамках Дохідського раунду СОТ) залишається потенційний вплив на надходження доходів.

Наприкінці 70-х – початку 80-х років минулого століття у західній літературі здебільшого обговорювалося питання впливу поступових тарифних реформ на добробут: Хатта (1977), Фукушіма (1979), пізніше – Діксіт (1985), Вудланд (1982). Однак ці дослідники приділяли незначну увагу впливу результатів змін в імпортних тарифах на доходи бюджету, зазвичай уникаючи розгляду втрат у доходах як фактора тарифних реформ, оскільки вони припускали, що ці втрати будуть компенсовані за рахунок зростання внутрішнього споживання. Відповідно до загального принципу в малій відкритій економіці для збільшення державних доходів оптимальним є приведення ставок усіх імпортних митних тарифів до нуля та перехід повністю до принципу країни-призначення у стягненні податків на споживання (за умови пріоритетності підтримки ефективності виробництва)².

На ранніх стадіях лібералізації вплив реформ на доходи був відносно незначним. Перші кроки у здійсненні реформи торговельної політики (зменшення завищених тарифів, перехід від квот до тарифів, усунення звільнень, підвищення низьких ставок імпортного митного тарифу з метою створення уніфікованішого тарифу) спричиняли збільшення бюджетних надходжень від податків на міжнародну торгівлю. Дослідники Л. Ебріл, Дж. Слотскі та Р. Гроуп доводять, що часткові заходи лібералізації не обов'язково передбачають зниження доходів від податків на міжнародну торгівлю – доходи залишилися значними можливо тому, що протекціоністські мотиви у встановленні тарифів вищі за фіскальні, зокрема тому, що деякі заходи лібералізації (такі, як тарифікація квот) безпосередньо збільшують доходи від податків на торгівлю³. Проблемним питанням досліджень було визначення того, чи буде достатньо ресурсів внутрішніх податків для покриття втрат доти, поки збільшення товарообігу не обумовить зростання надходжень до бюджету. Теоретично цього можна досягти, збільшуючи частку непрямих внутрішніх податків. Ця проблема широко обговорюється у сучасній світовій економічній літературі.

Так, М. Кін та Дж. І. Лайерт стверджують, що для малої відкритої економіки стратегія підвищення внутрішніх податків на споживання одночасно зі зниженням рівня імпортного тарифу приводить до позитивних наслідків (зниження цін на споживання, підвищення доходів бюджету, оскільки внутрішнє споживання становить більшу базу оподаткування, ніж імпорт)⁴. Б. Кетрі та М. Рао акцентують увагу на питанні, як торговельна лібералізація впливає на надходження податків на міжнародну торгівлю та

² Keen M., Lightart J. E. Coordinating Tariff Reduction and Domestic Tax Reform// IMF Working Paper WP/99/93. – 1999. – July. – P.3.

³ Ebrill L., Stotsky J., Gropp R. Revenue Implications of Trade Liberalization// IMF Occasional Paper – 1999. – № 180 – 42p. <http://www.imf.org/external/pubs/nft/op/180/index.htm>.

⁴ Keen M., Lightart J. E. Coordinating Tariff Reduction and Domestic Tax Reform// IMF Working Paper WP/99/93. – 1999. – July. – P.18.

визначені (припускаючи, що це є недосяжним) ставки імпортного митного тарифу, за умови застосування якої з урахуванням одночасних податкових заходів втрата надходжень до бюджету буде мінімальною⁵.

Фіскальні та торговельні наслідки зменшення ввізного мита необхідно розглядати у взаємозв'язку, оскільки операції з імпорту товарів та послуг становлять джерело стягнення податків на міжнародну торгівлю.

Ефекти зміни тарифів на обсяг та структуру зовнішньоторговельних операцій, особливо під час створення інтеграційного об'єднання, розглядаються у двох напрямках: *trade diversion* (поширення (розширення) торгівлі) та *trade creation* (створення торгівлі)⁶.

Ефект створення торгівлі полягає у тому, що після зменшення тарифів у державі збільшується обсяг товарів, які є предметом зовнішньої торгівлі, що сприяє покращанню розподілу ресурсів. Це відбувається за рахунок формування торговельних операцій внаслідок заміщення товарів власного виробництва імпортом за нижчою ціною. Такий вплив полягає у створенні вигід для споживачів та призводить до збитків національної промисловості, якщо її продукція є менш конкурентоспроможною, ніж на світовому ринку. Інший ефект поширення торгівлі полягає у переорієнтації напрямків торгівлі у зв'язку зі зміною умов торгівлі з певними державами та втрат колишніх експортерів.

На думку Т. Резерфорда та С. Пальцева, лібералізація митно-тарифного регулювання негативно впливає на внутрішнє виробництво, хоча сприяє зниженню споживчих витрат домогосподарств. Зменшення імпортних тарифів зумовлює зменшення на внутрішньому ринку цін товарів, ввезених з країн традиційного імпорту, тому внутрішні споживачі надаватимуть перевагу товарам з інших країн. Імпорт таких товарів збільшується, і вартість загального імпорту зменшується, оскільки частка дешевшого імпорту зростає. Це означає, що його ціна як проміжного товару для внутрішньої промисловості також зменшується. Виробники відчують зростання своїх прибутків, у той час як податки та ціни залишаться незмінними. Позитивний ефект буде забезпечений через зростання випуску товарів. Оскільки технології у короткостроковому періоді залишаються незмінними, попит на іншу вхідну продукцію також збільшуватиметься, що призведе до зростання цін та спричинить шок від зменшення тарифів на інші види національної промисловості. Як наслідок, зменшення імпортних тарифів призведе до перерозподілу багатства та втрат для національної промисловості⁷.

Одним із найвживаніших способів визначення кількісної оцінки наслідків зниження тарифів є застосування методики аналізу на основі моделі загальної рівноваги (далі – МЗР). Наразі такі моделі використовуються

⁵ *Khattry B., Rao M.* An Analysis of the Revenue Implication of Trade Liberalization//World Development. – 2002. – Vol.30. – P.1431-1441. <http://www.sciencedirect.com/science>.

⁶ *Савельєв Є. В.* Міжнародна економіка: теорія міжнародної торгівлі і фінансів. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – С. 290–291.

⁷ *Rutherford Thomas, Sergey Paltsev.* From an Input-Output Table to a General Equilibrium Model: Assessing the Excess Burden of Indirect Taxes in Russia/Department of Economics University of Colorado, 1999. – P.19. <http://www.mpsge.org/papers/exburden.pdf>.

у світі для вимірювання впливу змін у торговельній політиці на стан економіки, зокрема в рамках Уругвайського та Дохійського раундів багатосторонніх перемовин СОТ, приєднання окремих країн до цієї організації, а також формування різних інтеграційних об'єднань.

Одна з цих моделей вважається найвдалішою для оцінки впливу на добробут зменшень у ставках імпортного тарифу⁸. Модель базується на припущенні, згідно з яким поведінка споживачів і виробників спрямована на максимізацію прибутку та корисності. Зважаючи на те, що модель загальної рівноваги характеризується значною складністю розрахунків, Браун та Дж. Уейллі виокремлюють модель з обмеженою кількістю товарних секторів та торговельних блоків (їхня модель має п'ять товарних груп та чотири регіони світу, в яких здійснюється зовнішньоторговельна діяльність).

У частині попиту модель включає такі його складові, як споживання, інвестування та урядові видатки на кожен товарну групу у певних географічних площинах (регіонах). Браун та Дж. Уейллі видозмінили (адаптували) модель Армінгтона, в якій розглядають кожен товар з кожного регіону як окремий товар. У середині окремо взятої товарної групи існує однакова ступінь заміщення між товарами з будь-яких різних площин. Більше того, споживачі мають також різний ступінь заміщення між двома різними товарними групами.

В Україні для оцінки впливу вступу держави до СОТ МЗР було використано у дослідженні “Аналіз економічних наслідків вступу України до СОТ”⁹. Прикладна МЗР описує, яким чином урівноважуються всі взаємозв'язані ринки товарів, послуг і ресурсів виробництва та задовольняються потреби усіх споживачів і виробників країни, що дає змогу проаналізувати реакцію економіки на шоки, пов'язані зі зміною торговельної політики. У моделі розглядаються приватні господарства, підприємства, інвестиції, уряд та зовнішній сектор. Експорт та імпорт аналізуються у розрізі різних груп торговельних партнерів та застосовується стандартне припущення Армінгтона: споживачі сприймають товари іноземного та національного виробництва як недосконалі замітники, виробники – реалізацію продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках як недосконалі альтернативи. З огляду на те, що МЗР базується на досить жорстких припущеннях щодо функціональної форми економічних взаємозалежностей, які описують поведінку споживачів та виробників, отримані результати необхідно розглядати як *індикативні*.

За результатами застосування МЗР з метою оцінки загальноекономічного впливу на вступ України до СОТ виявлено такі наслідки: зростання ВВП – на 2,4 %; збільшення добробуту населення за рахунок зростання виробництва, збільшення та розширення пропозиції товарів за нижчими

⁸ *Piermartini R.* Demystifying Modelling Methods for Trade Policy// WTO Discussion Paper. – 2005. – № 10 – P.22. – http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/discussion_papers10_e.pdf.

⁹ *Павел Ф., Бураковський І., Селіцька Н., Мовчан В.* Економічний вплив вступу України до СОТ. Попередні результати розрахунків на основі моделі загальної рівноваги// Матеріали конференції “Вступ України до СОТ: перспективи та виклики для малого та середнього бізнесу”. – 3 лютого 2006 р. – м. Київ. – С. 4–6. http://www.ier.kiev.ua/Ukraine/WP/2005/wp2005_ukr.cgi.

цінами – на 5,2 %; збільшення сукупного експорту – на 8 %; зростання сукупного імпорту – на 10,4 %. Внаслідок реформи тарифів приріст експорту очікується на рівні 6 %, імпорту – 7,1 %. Хоча в цілому для економіки вступ до СОТ супроводжується сприятливими наслідками, існують значні ризики для найнезахищеніших галузей, зокрема сільського господарства. Збільшення експорту через вільний доступ на зовнішні ринки продукції цих галузей буде недостатнім для компенсації втрат від здешевлення імпорту⁹.

Для отримання ефекту від зниження митних тарифів, зокрема на доходи бюджету, доцільно визначитися з доходами від податків на імпорт як наповнювачів бюджету порівняно з іншими країнами світу.

Аналіз засвідчив, що частка надходжень від ввізного мита у доходах бюджету в країнах з низькими доходами (менше 5 тис. дол. США на душу населення) становлять більше 15 %, а в деяких випадках сягають 30–45 %. У державах із середнім рівнем доходів (від 5 до 10 тис дол. США, у тому числі країнах – нових членах ЄС (Болгарія, Румунія, а також країнах – кандидатах (Туреччина, Хорватія)) мито на імпорт становить від 2 до 6 % доходів бюджету. У промислово розвинених країнах надходження від ввізного мита становлять менше 2 % дохідної частини бюджету¹⁰.

Значна частка імпортних зборів у податкових надходженнях означає те, що оскільки імпортні тарифи підлягають повному скасуванню, багато країн з низьким рівнем доходів повинні будуть внести зміни до структур податкових систем, компенсувати значну частку втрат бюджету доходами з джерел, інших, ніж імпортні збори. У промислово розвинених країнах, де частка імпортних зборів незначна, скасування тарифів не створить таких проблем фіскального регулювання.

Таким чином, Україна за показниками частки ввізного мита у дохідній частині бюджету – близько 4 % (за даними 2006 р. – 6 975 млн грн) наближається до розвинених країн, хоча за рівнем економічного розвитку значно відстає (1500 дол. – за класифікацією Комітету допомоги розвитку ОЕСР Україна перебуває у групі країн з нижнім середнім рівнем доходу на душу населення (від 876 до 3465 дол.) (рисунок). Для порівняння: США – 37 000 дол., Польща – 11 000 дол., Румунія – 6500 дол., Таджикистан – 1200 дол.¹¹ Таке співвідношення наведених показників – наслідок того, що розвинені держави вже півстоліття беруть участь в інтеграційних процесах, невід’ємною умовою яких є лібералізація зовнішньоторговельного режиму, а також здійснюють діяльність у відповідності з домовленостями в рамках СОТ. Це обумовлює певний зв’язок між тенденцією лібералізації імпортних тарифів та рівнем економічного розвитку, причому стан України наразі характеризується неоднозначністю – на тлі досить активного процесу приведення національного законодавства у відповідність з вимогами СОТ спостерігаються незначні темпи зростання рівня життя населення.

¹⁰ Kowalski P. Impact of changes in tariffs on Developing countries' government revenue// OECD Trade Policy Working Paper – 2005. – № 18 – P.66. <http://oecd.org/trade>.

¹¹ Kowalski P. Impact of changes in tariffs on Developing countries' government revenue// OECD Trade Policy Working Paper – 2005. – № 18 – P.10. <http://oecd.org/trade>.

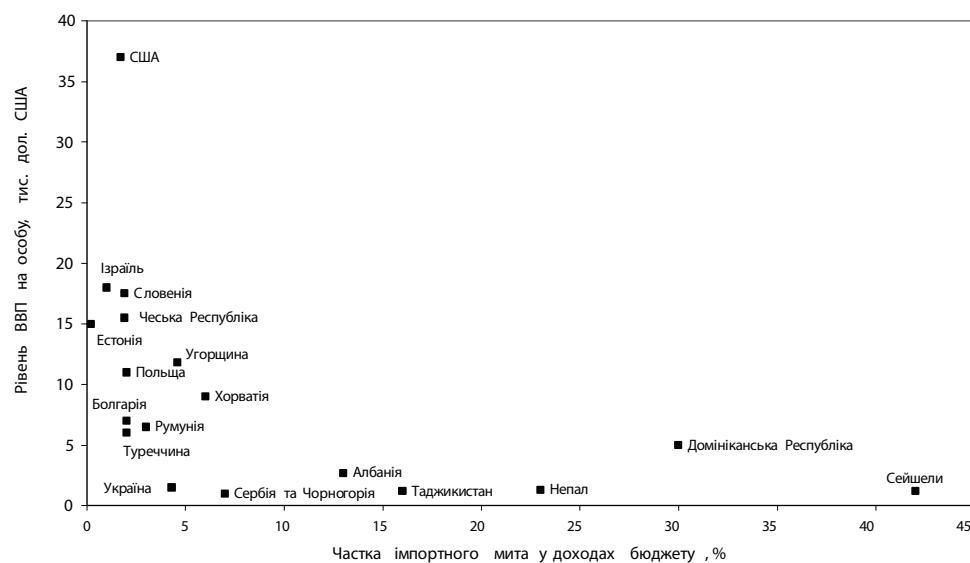

Рисунок. Співвідношення надходжень імпортного мита (як частки доходів) та рівня розвитку економіки

Важливість відмінностей у значенні податків на імпорт між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, підсилюється тим фактом, що держави з низьким рівнем розвитку вимушені підтримувати макроекономічну стабільність (причому фіскальна стабільність займає у цій стратегії чільне місце), стикаючись з негативним впливом зменшення доходів на рівень бідності (“poverty reduction”).

Сучасні джерела економічної думки у сфері фіскального регулювання процесу лібералізації торгівлі рекомендують використовувати як компенсаційні заходи інші податки. Перехід від імпортного мита до інших видів оподаткування, таких, як оподаткування доходу, продажу чи доданої вартості, уже застосовувався у деяких країнах. Потреба у нівелюванні (компенсації) втрат доходів від лібералізації торгівлі шляхом посилення внутрішнього оподаткування у багатьох випадках було ключовим аргументом у застосуванні ПДВ¹².

На думку Дж. Уейллі, у середньому імпорт товарів та послуг має заповнити різницю між внутрішнім виробництвом та споживанням. Стягнення податків з внутрішнього споживання та національного виробництва буде ефективнішим (завдяки більшій податковій базі), ніж податків на міжнародну торгівлю. Тому теоретично можливим є перехід від оподаткування зовнішньої торгівлі до оподаткування споживання чи доходу. У такий спосіб внутрішнє виробництво, споживання та торгівля зміняться меншою мірою, розподіл ресурсів та добробут покращаться, а доходи не зменшаться, а, можливо, навіть зростуть.

¹² Keen M. Changing customs: Challenges and Strategies for the Reform of Customs Administration// IMF Paper – 2003 – October, 20. – 201 p. <http://www.imf.org/external>.

Незважаючи на теоретичні аргументи одночасного здійснення тарифної та податкової реформ, тривають дискусії стосовно практичного виконання такої стратегії у країнах, які розвиваються, де спроможність до заміщення імпорتنих тарифів іншими непрямими податками є суперечливою з огляду на структурні та економічні умови. Навпаки, зв'язок між екстенсивним використанням імпорتنих податків та рівнем розвитку дає змогу стверджувати, що рівень розвитку сам визначає здатність країни встановлювати умови стягнення податків при операціях на кордоні.

М. Кін та Т. Баунсгард здійснили спробу виміряти за допомогою макро-економічних індикаторів, чи можуть на практиці країни компенсувати втрати від скорочення податків на міжнародну торгівлю доходами з інших джерел. Автори використовують досвід 125 держав за період 1975–2000 рр. для вивчення співвідношення між податками на торгівлю та внутрішніми податками з урахуванням таких показників: ВВП на душу населення, відкритість, інфляція, обсяги державної допомоги, частка сільського господарства у ВВП та наявність ПДВ. Їх результати для моделі усіх країн показують, що у минулому в середньому близько однієї четвертої втрат надходжень від податків на міжнародну торгівлю було компенсовано за рахунок зростання доходів з інших джерел. Однак країни з низькими доходами не зможуть компенсувати втрачені доходи за рахунок інших джерел. У країнах з середніми доходами від 45 до 65 % втрат від недонадходжень цих податків було заміщено іншими податками. У країнах з високим рівнем доходів будь-яка втрата у доходах від податків на міжнародну торгівлю є меншою, ніж компенсована доходами з інших джерел. Оцінки також свідчать, що немає переконливого підтвердження того, що за допомогою ПДВ можна компенсувати втрачені надходження від податків на міжнародну торгівлю¹³.

Ці тенденції ґрунтуються на спостереженнях протягом 1975–2000 рр. та визначають:

- у групі країн з низькими доходами зменшення надходжень від податків на міжнародну торгівлю (як % ВВП) супроводжується зменшенням загального обсягу податкових надходжень;
- у групі країн із середнім рівнем доходів частка податків у ВВП на міжнародну торгівлю зменшується не набагато, тоді як частка загальних податкових надходжень у ВВП дещо зростає;
- у високодохідних економіках, де частка податків на міжнародну торгівлю у ВВП вже досить низька на початку періоду вимірювання, зменшення доходів від цих податків супроводжується зростанням загального обсягу податкових надходжень.

Взаємозв'язок між тарифною та податковою реформами у процесі лібералізації торгівлі може бути проаналізований на основі досвіду окремих країн.

¹³ *Baunsgaard T., Keen M. Tax Revenue and (or?) Trade Liberalization// IMF Working Paper WP/05/112. — 2005. — № 112. — P.12. <http://www.imf.org/external>*

Дж. Абед¹⁴, наприклад, досліджує прогрес, що відбувався різними темпами, у тарифній та податковій реформах, які проводилися з середини 1980-х років південними середземноморськими країнами. Він здійснює огляд та порівняння даних податкових надходжень та доходить висновку, що країни, які проводили певну практику податкових реформ, загалом досягли успіху та зменшили оподаткування міжнародної торгівлі (Єгипет, Йорданія, Марокко). Однак деякі інші країни регіону мали незначні успіхи у запровадженні таких реформ.

Дослідження ОЕСР також виокремлюють досвід Киргизстану як такий, що заслуговує на увагу, оскільки урядові заходи мали позитивний вплив на доходи держави. Зобов'язання Киргизстану перед вступом до СОТ мали декілька елементів, які безпосередньо впливали на доходи бюджету, зокрема: перехід до оподаткування ПДВ за принципом країни призначення у торгівлі з усіма країнами; запровадження однакового рівня ставок акцизного збору на продукцію імпортного та внутрішнього виробництва; зменшення багатьох ставок імпортного тарифу з одночасним збільшенням тарифів на обмежену кількість товарів (наявність елементів протекціонізму).

Імплементация цих зобов'язань вплинула на державні доходи у різні способи. Киргизстан набув членства у СОТ у 1998 р. За результатами першого року членства у СОТ внаслідок виконання вимог щодо вступу надходження від податків на міжнародну торгівлю зменшилися на 13 % (у тому числі мито на імпорт – на 42 %), однак вже у 2001 р. спостерігалось зростання надходжень, головним чином за рахунок збільшення ПДВ на імпорт. У 2002 р. за три роки після приєднання до СОТ приріст податків на міжнародну торгівлю становив 28 % порівняно з 1998 р., у тому числі ПДВ – 68 %, однак надходження акцизного збору на імпортні товари та імпортного мита скоротилися відповідно на 13 та 43 %. Загалом частка надходжень від податків на міжнародну торгівлю у ВВП також збільшилася з 5 до 5,6 %. Отже, незважаючи на значне скорочення тарифних доходів, а також доходів від оподаткування акцизним збором імпортних товарів як наслідків виконання домовленостей щодо вступу до СОТ, протягом двох-трьох років втрати бюджетних надходжень було подолано головним чином за рахунок підвищення зборів ПДВ на імпорт¹⁵.

Напередодні вступу України до СОТ надходження від податків на міжнародну торгівлю орієнтовно становлять 9,09 % ВВП (дані про ВВП за підсумками січня-листопада 2006 р., також враховано суми умовно нарахованих платежів), у тому числі мито на імпорт – 1,53 % ВВП. Це більше, ніж у Киргизстані, тому необхідно зауважити, що рекомендації застосування непрямих податків, здебільшого ПДВ як засобу компенсації втрат, не будуть такими ж ефективними. Водночас актуальною проблемою для України залишається відшкодування ПДВ (за підсумками 2006 р. виплачено відшко-

¹⁴ *Abed G.* Trade Liberalisation and Tax Reform in the Southern Mediterranean Region // IMF Working Paper. – 1998. – № 49. – P. 25–26. – <http://www.imf.org/external>.

¹⁵ *Kowalski P.* Impact of changes in tariffs on Developing countries' government revenue // OECD Trade Policy Working Paper. – 2005. – № 18. – P. 28. – <http://oecd.org/trade>.

дування у грошовій формі – 15041,1 млн грн, залишок сум вимог на відшкодування – 6757,9 млн грн¹⁶).

Отже, лібералізація імпортного митного тарифу, що є складовою процесу інтеграції України у світовий торговельний простір, містить ризики втрат бюджетних доходів. Аналіз європейських досліджень свідчить про наявність різних поглядів на ефекти пом'якшення захисту внутрішнього ринку (від необхідності супроводження реформи митно-тарифного регулювання заходами податкової політики як засобу заміщення втрат до збитків для національного виробництва і зменшення витрат споживачів). Ризики зменшення доходів бюджету визначаються зокрема і рівнем економічного розвитку держави, причому становище України у цьому аспекті є суперечливим (питома вага надходжень ввізного мита у доходах наближається до розвинених країн, а за рівнем добробуту населення наша держава значно відстає).

Використання як компенсації втрат доходів від зменшення імпортного митного тарифу податків на внутрішнє споживання, насамперед ПДВ, широко обговорюється у колах сучасних вчених-економістів. Однак ефективність такого заміщення неоднакова для держав з різними обсягами доходів населення. Питання запровадження таких заходів в Україні є суперечливим з огляду на значні обсяги податків на міжнародну торгівлю та недостатню прозорість стягнення ПДВ. Загалом докази ефективності заміщення втрат у дохідній частині бюджету, які існують внаслідок зменшення імпортного тарифу за рахунок зростання непрямих податків, неоднозначні, що обумовлює подальший пошук підходів, спрямованих на врегулювання негативних фіскальних наслідків входження України до світового торговельного простору.

¹⁶ Дані Державної податкової адміністрації України.